

УДК 81'42:32-057.177.1«2020»

DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863.2/31.213832>

Тетяна ЄВТУШИНА,

orcid.org/0000-0001-6561-5880

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри української філології і методики навчання фахових дисциплін

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

(Одеса, Україна) *ievtushyna@ukr.net*

Людмила ДІДУР,

orcid.org/0000-0003-2618-2116

студент магістратури II курсу філологічного факультету

Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського

(Одеса, Україна) *mila_didur@ukr.net*

КУЛЬТУРОМОВНИЙ АСПЕКТ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ В. ЗЕЛЕНЬКОГО (НА МАТЕРІАЛІ ЗВЕРНЕНЬ ПЕРІОДУ КАРАНТИНУ)

У статті здійснено спробу прокоментувати культуромовний аспект політичного дискурсу чинного президента України В. Зеленського. Актуальність дослідження полягає в тому, що культура мовлення публічного управління, зокрема президента України, є основним компонентом його культурологічної компетенції.

Узагальнено, що політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, загальних, національних і культурних цінностей. Тому сьогодні поняття «культура мовлення» і «політичний дискурс» нероздільні.

Зазначено, що доцільно розглядати політичний дискурс у межах політичної комунікації. На матеріалі звернень В. Зеленського як жанру політичного дискурсу виокремлено й досліджено найтипівіші мовні помилки в цьому жанрі політичного дискурсу періоду карантину. На лексичному рівні це здебільшого надуживання російських кальок, уживання слів із неправильним значенням, плеоназми. Серед морфологічних норм – це уживання закінчень -у, -ю -а, -я в родовому відмінку однини іменників чоловічого роду; відмінювання з номенклатурними словами однослівних топонімів у формі множини; невмотивоване використання прикметника «даний»; неправильне використання присвійних займенників; помилки у процесі відмінювання складних числівників; нехарактерна для української мови конструкція з дієсловом «давай, давайте». На синтаксичному рівні В. Зеленський вдається до уживання ненормативних пасивних конструкцій дієслів; неправильного використання безособових форм дієслів із діячем в орудному відмінку; невмотивованого вживання прийменників на позначення часу; не завжди нормативного використання клішованих конструкцій.

Наголошено, що підвищення мовної культури гаранта Конституції України є першочерговим завданням В. Зеленського як державного службовця, нагальним компонентом його іміджу. Запропоновано шляхи ефективного вирішення питання підвищення рівня культури мовлення президента України як публічного управління.

Ключові слова: культура мовлення, політичний дискурс, звернення, чинний президент України В. Зеленський.

Tetiana YEVTUSHYNA,

orcid.org/0000-0001-6561-5880

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Ukrainian Philology and Methods

of Teaching Professional Disciplines

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

(Odessa, Ukraine) *ievtushyna@ukr.net*

Liudmyla DIDUR,

orcid.org/0000-0003-2618-2116

2nd year Master's Student of the Faculty of Philology

South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky

(Odessa, Ukraine) *mila_didur@ukr.net*

CULTURAL AND LINGUISTIC ASPECT OF V. ZELENSKY'S POLITICAL DISCOURSE (BASED ON ADDRESSES OF THE QUARANTINE PERIOD)

The article attempts to comment on the cultural aspect of the political discourse of the current President of Ukraine V. Zelensky. It is emphasized that the relevance of the study is that the culture of speech of a public manager, particularly the President of Ukraine, is a crucial component of his cultural competence.

It is summarized that political discourse is a reflection of the socio-political life of the country, its general, national and cultural values. Therefore, today the concepts of "speech culture" and "political discourse" are indivisible.

It is noted that it is reasonable to consider political discourse under political communication. Based on V. Zelensky's addresses as a genre of the political discourse, it is identified and studied the most typical linguistic errors in this genre of the political discourse of the quarantine period. At the lexical level, it is mostly excessive Russian calques, use of words with incorrect meaning, pleonasm. Among the morphological norms it is the use of the endings -y, -yu -a, -ya in the genitive singular of masculine nouns; declension plural of one-word toponyms with nomenclature words; unjustified use of the adjective "given"; incorrect use of possessive pronouns; mistakes in the process of declension of complex numerals; uncommon for the Ukrainian linguistic construction with the verb "let's". At the syntactic level V. Zelensky resorts to using of non-normative passive verbs constructions; incorrect use of verbs impersonal forms when a verb is in the instrumental case; unjustified use of prepositions to time mark; not always the normative use of clichéd structures.

It is emphasized that improving the language culture of the guarantor of the Constitution of Ukraine is the key task of V. Zelensky as a civil servant, it is an urgent component of his image. It is proposed the ways of effective solution of the issue of raising the level of speech culture of the President of Ukraine as a public administrator.

Key words: speech culture, political discourse, address, current President of Ukraine V. Zelensky.

Постановка проблеми. Вільне володіння державною мовою в період наближення «срібного весілля» Конституції України є невід'ємним і вагомим показником цивілізованості суспільства. Процес опанування мови та її культури пов'язаний зі здобуттям навичок правильно розмовляти й писати, точно висловлювати свою думку, активно використовувати мовні знання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що культура мовлення публічного управління, зокрема президента України, є основним компонентом його культурологічної компетенції. На думку мовознавиці Л. Масенко: «Успіх відродження національних мов і культур, які переживають тривалий період пригнічення, залежить від поєднання двох чинників: колективної волі до незалежності та свідомих зусиль національної еліти, котра впроваджує в державі мовну політику протекціонізму своїй культурі» (Масенко, 1999: 95). Крім того, «дбаючи про мовну культуру держави, державні службовці мають бути взірцем правильного мовлення» (Приходько, 2005). Тому підвищення культури мовлення гаранта Конституції України є першочерговим завданням В. Зеленського як державного службовця, нагальним компонентом його іміджу.

Аналіз досліджень. Як об'єкт наукової уваги мовна культура постала з часів І. Огієнка, О. Потебні, В. Виноградова. Згодом Н. Бабич, В. Князев, І. Плотницька, П. Редін, С. Шумовицька та ін. наголосили на значущості визначення оптимальної мовленнєвої поведінки в певній ситуації, звернули увагу на важливість культури мовлення у професійно-кваліфікаційній характеристиці фахівців будь-якого профілю, виділили культуру мовлення як складник управлінської культури (Козієвська, 2003). Нині культуру мовлення державних службовців вивчають Г. Гамова, О. Козієвська, Л. Лисиченко, І. Плотницька, П. Редін, С. Хаджирадєва та ін. Зокрема, створено ґрун-

товну типологію мовних помилок державних службовців, розкрито їхні джерела, обґрунтовано шляхи й засоби попередження та виправлення (Козієвська, 2003). Але досвід політичної діяльності останніх років в Україні зумовив зростання наукового інтересу до вивчення культуромовних особливостей політичного дискурсу чинного президента України – Володимира Зеленського.

Зауважимо, що в українському мовознавстві політичний дискурс є предметом студіювання у працях О. Андрейченко, А. Белової, А. Загнітка, Т. Ковалевської, Н. Кондратенко, Л. Нагорної, К. Серажим та ін. Проте політичний дискурс В. Зеленського у лінгвостилістиці та дискурсології ще недостатньо вивчено, окрім інавгураційної, новорічної та до Дня Незалежності промов.

Мета статті – проаналізувати типові порушення вимог культури мовлення у зверненнях як жанрі політичного дискурсу президента України В. Зеленського періоду карантину.

Виклад основного матеріалу. Під культурою мовлення розуміємо «дотримання мовних норм вимови, наголосу, слововживання і побудови висловів, точність, ясність, чистоту, логічну стрункість, багатство і доречність мовлення, а також дотримання правил мовленнєвого етикету» (Мацюк, 2005: 52). Таку дефініцію узагальнює О. Семенов: «Культура мовлення – нормативність і доцільність викладу інформації, тобто філологічне і психолого-педагогічне обґрунтування використання граматичних структур відповідно до умов і вимог конкретної ситуації» (Семенов, 2012: 200).

Високий рівень мовної культури публічних управлінців, зокрема і президента України, є чинником подальшого розвитку суспільства загалом, оскільки саме він забезпечує практичну реалізацію функцій української мови в державному управлінні. Висококультурне мовлення вимагає від президента володіння нормами сучасної

української літературної мови, уміння користуватися мовними засобами відповідно до мети та змісту спілкування. З цього приводу слушно зауважує О. Пономарів: «Носіями зразкової української мови мусять стати державні діячі, урядовці всіх рангів і їхні дружини, якщо вони спілкуються з людьми поза своєю домівкою, виступають перед аудиторією безпосередньо чи в засобах масової інформації» (Пономарів, 1999: 10).

Загалом політичний дискурс є відображенням суспільно-політичного життя країни, загальних, національних і культурних цінностей. Тому сьогодні поняття «культура мовлення» і «політичний дискурс» нероздільні.

На нашу думку, доцільно розглядати політичний дискурс у межах політичної комунікації, тому погоджуємося із Н. Кондратенко: «Політичний дискурс – це конкретний вияв політичної комунікації, що передбачає актуалізацію політичного тексту в комунікативному акті взаємодії політичного суб'єкта (політика, політичної сили, влади) та політичного об'єкта (аудиторії, електорату, виборця)» (Кондратенко, 2007: 12).

Нашу увагу привернув такий жанр політичного дискурсу, як звернення. Ми здебільшого орієнтувалися на екстрені звернення В. Зеленського до українського народу щодо заходів із протидії поширенню коронавірусу в Україні, етапів виходу країни з карантину тощо.

Під час дослідження з'ясовано, що однією з найпоширеніших помилок у зверненнях президента є порушення лексичних норм, зокрема надуживання російських кальок: ...**виключення** становлять іноземці (правильно *виняток*; Президент України, 13.03.2020); ...**слід** пам'ятати, що гречка, сірники, туалетний папір не врятують від вірусу (уживання прислівників-кальок «слідует, необхідно» – правильно *варто, доречно, доцільно, треба, потрібно*; Президент України, 13.03.2020); ...**медичні заклади будуть повністю забезпечені** (уживання прислівників-кальок: правильно *цілком, загалом*; Президент України, 13.03.2020); *І тим паче, не думайте, що: «Якось воно само обійдеться»* (уживання дієслова-кальки замість *минеться*; Президент України, 14.04.2020).

У зверненнях В. Зеленського також наявне вживання слів із неправильним значенням: *Крім цього, я підтримую рішення українського народу продовжити карантин до одинадцятого травня. Це – вірний крок, який базується на аналітиці* (Президент України, 23.04.2020). Нагадаймо, що *вірний* в українській мові має значення «відданий, незрадливий» (*вірна дружина*); *надійний* – це

той, який викликає довір'я (*надійний товариш*), а також той, який забезпечує досягнення мети, перевірений (*надійний спосіб, надійна конструкція*); *правильний* – істинний, який відповідає правилам, безпомилковий: *правильний напрям, крок* (Коректор).

Крім того, чинний президент України говорить: *Ми **нарошуємо** кількість тестувань на коронавірус* (Президент України, 27.04.2020); *Ми на постійному карантині з областями, а **не знаходимось** у вакуумі столичних проблем* (Президент України, 23.04.2020); *Ви **знаходитеся** на карантині вже понад місяць* (Президент України, 01.05.2020). Згадаймо, що *нарошують* нігті, а кількість тестів *збільшують*; *знаходиться* – коли внаслідок пошуків знаходиться загублене, втрачене: *знайшлися діти; знайшовся записник*. Це дієслово передає також значення «*виявлятися, з'являтися*»: *знайшлося чимало охочих відвідати музей. Перебувати* – коли йдеться про місце перебування когось (Коректор).

Під час карантину В. Зеленський неправильно вживає слова *виключення* та *відмінати*: ***Не відміна**, не кінець, а саме пом'якшення* (Президент України, 13.04.2020); *Прем'єр міністру України поставлено завдання вирішити завдання так званих VIP палат та **відмінити** всі нормативні акти* (Президент України, 23.04.2020); *Виключення не буде і для перших осіб держави... Країна не зупиняється, країна працює. І ви **не виключення*** (Президент України, 23.04.2020). Але *виняток* – відхилення від звичайного, від загального правила; *виключення* – дія за значенням *виключити, виключитися*, коли когось звідкись виключають; *скасувати, скасовувати* – визнавати, оголошувати що-небудь недійсним, незаконним; *анулювати; відмінювати* – змінювати закінчення відмінюваного слова за відмінками (Коректор).

На жаль, чинний президент України на лексичному рівні не оминає плеоназми: *То у нас попереду **ключовий визначальний період*** (Президент України, 14.04.2020); *І на мою особисту думку, добре, що ми не живемо тільки за правилом: кожен сам за себе* (Президент України, 01.05.2020); ***Особисто від президента я хочу передати*** (Президент України, 01.05.2020) та сленгізми: *Нам потрібна неупереджена та об'єктивна оцінка не диванних експертів, а **топових** вітчизняних* (Президент України, 04.05.2020).

Незважаючи на те, що морфологічні форми є суворо нормативними, у зверненнях президента України періоду карантину зафіксовано порушення морфологічних норм: ...*експрес **теста*** (уживання закінчень -у, -ю -а, -я в родовому

відмінку однини іменників чоловічого роду: правильно *тесту* (Президент України, 13.03.2020).

Спічрайтери зобов'язані допомогти В. Зеленському як колишньому здебільшого російськомовному шоумену засвоїти, що «не відмінюються з номенклатурними словами однослівні топоніми у формі множини» (Горпинич, 2004: 84–85). Наприклад: *Меру міста Черкас* (Президент України, 01.05.2020).

Значний вплив російської мови на ділове українське мовлення в державному управлінні спостерігається у змішуванні типів відмінювання чи в запозиченні окремої форми, властивої російській мові. Наприклад, не враховано, що в сучасній українській літературній мові існує лише присвійний займенник *їхній*: *Їх професійність* (Президент України, 04.05.2020); *І кожний їх удар закарбовує у нашої свідомості* (Президент України, 09.05.2020). У зверненнях В. Зеленського періоду карантину зафіксовано також помилки у процесі відмінювання складних числівників, що змінюються тільки у другій частині: *За останні п'ять днів ми повернули більше п'ятидесяти українських громадян* (Президент України, 20.03.2020). Загалом конструкція *більше з числівником у родовому відмінку*, що вказує на перевищення якоїсь кількості (*більше ста*), не характерна для української мови, треба використати один із нормативних варіантів: *більш ніж, більш як, понад, більше за* (Коректор).

Також порадимо В. Зеленському замінити нехарактерну для української мови конструкцію з дієсловом *давай, давайте*, якщо мовиться про спонукання до дії, на стилістично кращий варіант, використавши наказовий спосіб дієслова (Коректор). Наприклад: *Давайте зробимо собі нормальне літо* (Президент України, 07.04.2020); *Тоже давайте разом постараємось заради спільної мети і будемо святкувати Великдень вдома* (Президент України, 17.04.2020); *Давайте це продовжимо...; Давайте зберемось і зробимо все для настання пом'якшення наступного етапу карантину* (Президент України, 13.05.2020).

Ще однією культуромовною підказкою для звернень чинного президента України є те, що «російському дієприкметникові *данный* відповідає український *даний*, а прикметникові *данный* – *цей*» (Мацюк, 2005: 49). Наприклад: *На даний момент для протидії поширенню коронавірусу* (Президент України, 20.03.2020).

Не менш численними огріхами політичного дискурсу В. Зеленського періоду карантину є порушення синтаксичних норм: *...вживаються заходи, проводяться переговори* (Президент України, 13.03.2020) – уживання ненормативних пасивних

конструкцій дієслів: правильно *Кабінет Міністрів уживає заходи; ...харчовою службою буде забезпечено; Інститутом... буде виготовлено* (Президент України, 13.03.2020) – уживання безособових форм дієслів без діяча в орудному відмінку: правильно *харчова служба забезпечить; ...повернутися через два тижні; через три доби закриваємо регулярне сполучення* (Президент України, 13.03.2020) – невмотивоване вживання прийменника на позначення часу: правильно *за два тижні, за три доби; ...повернутися згідно розкладу* (Президент України, 13.03.2020) – уживання клішованих конструкцій: правильно *згідно з, відповідно до*.

«Не товаришує» наш президент із нормативними прийменниковими конструкціями: *...захворювання в цілому піде на спад* (Президент України, 13.03.2020); *Перш за все хочу сказати* (Президент України, 20.03.2020); *Перш за все я хочу висловити співчуття...* (Президент України, 24.06.2020); *Я хочу перш за все подякувати нашим пожежникам* (Президент України, 13.05.2020); *В той же час нашим пріоритетом залишаються школи* (Президент України, 01.05.2020); *Ну а загалом у найближчий час...* (Президент України, 24.06.2020). Відповідно до вимог культури сучасної української літературної мови треба дотримуватися синкретизму в перекладі прийменникових конструкцій: правильно *цілком, загалом, насамперед, передусім, водночас, незабаром* (Коректор).

Незважаючи на те, що в політичному дискурсі В. Зеленського досліджуваного періоду ретельну увагу приділено щоденній культуромовній проблемі більшості українців – нормативному наголошуванню, на жаль, фіксуємо поодинокі порушення акцентуаційних норм: *...я також дуже, дуже проОшу літніх людей залишатися дома* (Президент України, 13.03.2020). Проте *проОшу* – *будь ласка, проиУ* – *прохання*.

Проведе дослідження дає змогу зазначити, що для ефективного вирішення питання підвищення рівня культури мовлення в політичній еліті нашої країни, зокрема і президента, поставлену проблему варто розглядати як комплексну, що потребує об'єднання зусиль мовознавців і фахівців із державного управління.

Висновки. Отже, культура мовлення політичних звернень чинного президента України Володимира Зеленського має позитивну динаміку порівняно з минулим роком, проте потребує ретельнішого опанування мовних норм.

Перспективою подальших досліджень є поглиблене лінгвістичне вивчення політичного дискурсу В. Зеленського.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Горпинич В. О. Морфологія української мови : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2004. 336 с.
2. Козієвська О. І. Особливості формування культури мовлення у професійній діяльності державних службовців : дис. ... канд. наук з держ. упр. : 25.00.03. Київ, 2003. 275 с.
3. Кондратенко Н. В. Український політичний дискурс: Текстуалізація реальності : монографія / відп. ред. О. В. Александров. Одеса : Чорномор'я, 2007. 156 с.
4. Коректор. URL: onlinecorrector.com.ua.
5. Масенко Л. Мова і політика. Київ : Соняшник, 1999. 100 с.
6. Мацюк З. Українська мова професійного спілкування : навчальний посібник. Київ : Каравела, 2005. 352 с.
7. Пономарів О. Культура слова: мовностилістичні поради : навчальний посібник. Київ : Либідь, 1999. 240 с.
8. Президент України. URL: www.president.gov.ua.
9. Приходько О. Л. Мовна культура державних службовців як науково-теоретична проблема. *Державне управління: теорія та практика*. 2005. № 2. URL: www.nbu.gov.ua.
10. Семенов О. М. Культура наукової української мови : навчальний посібник. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 216 с.

REFERENCES

1. Gorpynych V. O. Morfolohiya ukrayins'koyi movy : pidruchnyk dlya studentiv vyshchych navchal'nykh zakladiv [Morphology of the Ukrainian language: a textbook for students of higher educational institutions]. Kyiv: VC "Academy", 2004. 336 p. [in Ukrainian].
2. Kozievska O. I. Osoblyvosti formuvannya kul'tury movlennya u profesiyniy diyal'nosti derzhavnykh sluzhbovtziv : dys. ... k. n. z derzh. upr. [Peculiarities of speech culture formation in professional activity of civil servants]: dis. ... k. n. from the state : 25.00.03. Kyiv, 2003. 275 p. [in Ukrainian].
3. Kondratenko N. V. Ukrayins'kyu politychnyy diskurs : Tekstualizatsiya real'nosti : monohrafiya [Ukrainian political discourse: Textualization of reality: a monograph]. Resp. ed. O. V. Alexandrov. Odessa: Black Sea, 2007. 156 p. [in Ukrainian].
4. Korektor [Proofreader]. URL: onlinecorrector.com.ua.
5. Masenko L. Mova i polityka. [Language and politics]. Kyiv: Sunflower, 1999. 100 p. [in Ukrainian].
6. Matsyuk Z. Ukrayins'ka mova profesiynoho spilkuvannya : navch. posib. [Ukrainian language of professional communication: textbook. way]. Kyiv: Karavela, 2005. 352 p. [in Ukrainian].
7. Ponomarev O. Kul'tura slova : movnostylistychni porady : navch. posib. [Culture of the word: linguistic and stylistic advice: textbook. way]. Kyiv: Lybid, 1999. 240 p. [in Ukrainian].
8. Prezydent Ukrayiny [President of Ukraine]. URL: www.president.gov.ua. [in Ukrainian].
9. Prihodko O. L. Movna kul'tura derzhavnykh sluzhbovtziv yak naukovo-teoretychna problema [Language culture of civil servants as a scientific and theoretical problem]. *Public administration: theory and practice*. 2005, № 2. URL: www.nbu.gov.ua [in Ukrainian].
10. Semenov O. M. Kul'tura naukovoyi ukrayins'koyi movy : navch. posib. [Culture of the scientific Ukrainian language: textbook. way]. Kyiv: VC "Academy", 2012. 216 p. [in Ukrainian].